

Elşən Mirişli

Gəncə şəhəri,
tarixçi

III Yazı

Əhməd xan

Fətəli xanın vəfatından sonra böyük oğlu Əhməd xanlığ taxtına çıxdı (1789-1791). Əhməd xan atası kimi bacarıqlı deyildi. Onun başında gənclik ehtirası və hökmranlıq qüruru var idi. O, ölkəni idarə etmək işlərindən bixəbərdi. Bir ildən sonra Məhəmmədhasən xan köhnə ədavətə görə onun əleyhinə olaraq şirvanlılarla ittifaq bağladı. Osmanlı İmperatorluğundan Qarabağa gəlmiş Əsgər bəyi, Qasım bəyi və Mustafa bəyi öz yanına çağırdı. Hacı Məhəmmədəli xanın oğlu Manaf bəylə Şirvan üzərinə hərəkət etdi. Əhməd xan qoşunu ilə müqavimət göstərə bilməyib Qubaya getdi.

Məhəmmədhasən xan Ali-Sərdarları elat arasında, Manaf xanı isə Ağsu şəhərinə hakim təyin etdi. Cürbəcür vasitələrlə tacirlərdən və başqalardan çoxlu mal topladı. Orada bir neçə gün qaldıqdan sonra Şəkiyə qayıtdı. Bir həftədən sonra Ali-Sərdar gəlib Ağsu şəhərini aldı, zəif təbii və tədbirsiz Manaf xanı öldürdü. Bunların hamısından böyük olan Əsgər xan Məhəmmədsəid xan oğlunu hökumətə oturdular. Mustafa bəy Əlvəndə gedib Qətran səngərində oturdu.

1791-ci ildə Quba xanı Əhməd xan ilə bakılı II Mirzə Məhəmməd xan arasında ədavət düşdü. Əhməd xan ona xərac göndərməyi vəd edən I Mirzə Məhəmməd xanın oğlu Məhəmmədqulu ağanın təhriki ilə bir dəstə qoşunu Salyana getmək bəhanəsi ilə Bakıya göndərdi. Məhəmmədqulu ağa da gizlincə Bakıya gəlib, öz tərəfdarlarının köməyi ilə, azacıq döyüşdən sonra şəhəri aldı. II Mirzə Məhəmməd xanı Qubaya göndərdi. Məhəmmədqulu xan müstəqil olub, Əhməd xana vergi vermədi. Əhməd xan da öz gördüyü işdən peşman olub, II Mirzə Məhəmməd xana kömək üçün Bakıya bir dəstə qoşun gndərdi. Məhəmmədqulu xan məcbur qalıb, Mirzə Məhəmməd xanın evində Nadir şah dövründən qalan malların talan edilməsi haqqında ölkə əhalisinə əmr verdi. Bakıda əhalinin çoxu II Mirzə Məhəmməd xandan qorxub, Məhəmmədqulu xana tərəfdar oldu. Mirzə Məhəmməd xan bir sıra mühasirə və müharibədən sonra Qubaya döndü.

mühasirə etdilər. Mühasirə xeyli uzandı, istilər də şiddətləndi. Əsgər xan Məhəmmədhasən xanın ordusundakı əsgərlər üçün gizli olaraq nağd və mal ilə 5000 tümən göndərdi. Beləliklə, qoşunun arasında ayrılıq düşdü.

Bu hadisədən bir az sonra Əhməd xan vəfat etdi. Onun Salyandakı naibi olan 13 yaşlı qardaşı Şeyxəli ağa, hökmran olmaq üçün Qubaya gəldi. Yeddi yaşlı Həsən ağa adlı qardaşını naib adı ilə Salyana göndərdi.

Şeyxəli xan

Şeyxəli xan Fətəli xan oğlu Quba şəhərində anadan olmuşdur. 1791-ci ildə Qubada hakimiyyətə gəlmiş Şeyxəli xan (1791-1806) əvvəlki siyasəti kökündən dəyişərək Ağa Məhəmməd Şah Qacarla dostluq əlaqələri yaratmış, onun müttəfiqinə çevrilmişdi.

dinlik sevən bir emir olduğundan, çox vaxt mülki işlərlə məşğul olmurdu. Hüseyin qulu xan bundan istifadə edərək bir gecə Şirvan qoşununun köməyi ilə gizlincə gəlib, neft mədəni olan Balaxanı qalasını aldı. Bura o zaman Mirzə Məhəmməd xanın hökumət mərkəzi idi. Keçmişdə buraya Əməlyan da deyirdilər. Mirzə Məhəmməd xan yenə Qubaya getdi.

Bu zaman rus qoşunlarının gəlməsi xəbəri alındı. Quba, Salyan və Dərbənd hakimi Şeyxəli xan dərbəndli Xızır bəy Hacı bəy oğlu Qorçunu göndərüb, Ağa Məhəmməd xandan kömək istədi. Lakin onun qoşunu ərzaq azlığı, heyvanların qırılması və qışın şiddətindən çox pərişan bir halda idi. Həm də, ola bilsin ki, bəzi mülahizələrə görə ruslarla müharibə etmək istəməzdi. Buna görə o, Xorasanı almaq məqsədi ilə Tehrana hərəkət etdi. Rus qoşunu da Şirvana daxil oldu.

dan tabe olmağı tələb etdi. O isə gözlənilmədiyi halda müxalifət göstərdi. General həmin il fevralın 11-də Dərbəndin xaricinə çatıb, şimal tərəfdən mühasirəyə başladı.

Bundan bir zaman keçəndən sonra Şeyxəli xan, Kürə və Qazikumuk hakimi Surxay xan, süvari və piyada olaraq, 20 min qoşun hazırlayıb, rus ordusuna hücum etmək istədilər. General mühasirəni faydasız görüb, aprelin ikinci gecəsi qayıdaraq, Dərvaq çayı kənarında yerləşdi. Aprelin axırında rus ordusu komandanı qraf Zubov külli qoşunla Dərvaq çayı kənarına yetişdi. Ertəsi gün Dərbənd üzərinə hərəkət etdi. Quba və Dərbənd süvariləri şəhərin bir ağaclığında kazaklarla müharibəyə girişdilər, məğlub olub geri qayıtdılar. Şəhər darvazalarını bağlayıb, qalanı müdafiə etməyə başladılar. Tabasaran qadisi Rüstəm general-mayor Bulqakovu 10 min qoşunla Tabasaranın ortasından, Dərvaq dərəsindən və bərk meşəlik yol-

da onunla birləşdi. Qraf Zubov general Bulqakovu 5 min qoşunla Quba əhalisini sakit etməyə göndərdi. Şəhərin və kəndlərin əhalisi öz yurdlarına qayıtdılar. Şeyxəli xan Qız kəndinə gəlib, buradan Qəbələ yolu ilə Axtiya və Misgincəyə getdi.

Pəriçahan xanım da Qraf Zubovun əmri ilə öz ana qohumlarının yanına, lisyaya getmiş olan kiçik qardaşı Həsən ağanı Qubaya getirdi. Ölkənin ayanları ilə bərabər Zubovun hüzuruna göndərdi. İmperatorun əmri ilə ona qiymətli daşlar kəsb edilmiş cıqqa verildi və Quba hökumətinə təyin edilərək geri qayıtdı.

Bu zaman Şeyxəli Surxay xanın köməyi ilə 10 min nəfər əsgəri ilə Quba şəhərinin yarımğaclarında olan Alpan kəndinə gəldi. Bulqakov onun qarşısına min nəfər soldat və bir neçə top göndərdi. Aralarında şiddətli döyüş oldu. Ruslar məğlub olub geri çəkildilər.

1796-cı il noyabrın 9-da impera-

Yaxın tarix – Quba xanlığı

1794-cü ildə Məhəmmədhasən xan və Şeyxəli xan, Qasım xana yardım üçün Ağsu şəhəri üzərinə gəldilər. Bir neçə aylıq mühasirədən sonra bir gün güclü yağış və şiddətli səldən çadırlar xəsərətə uğradı. Ordunun vəziyyəti xarablaşdı. Mühasirədəkilər Sərdar Ömrə sultanın sərkərdəliyini hücumla keçib, mühasirə edənləri məğlub etdilər. Şeyxəli xan və Məhəmmədhasən xan öz mülklərinə qayıtdılar. Qasım xan da Quba ilə Şəki arasında

Nadir şah ilə sülh bağladıqdan sonra, Rusiya ilə Əfqar İmperatorluğu arasında müvəqqəti sülh yarandı. Qafqazın cənub tərəflərində asayiş bərpa etmiş olan Fətəli xan öləndən sonra hər bir işdə iğtişəş əmələ gəldi. Bu zaman Qacar dövlətində yüksək bir ictimaiyyətə malik olan Ağa Məhəmməd xan Qacar Qafqaz ərazisini Qacar dövlətinə qatmağı düşünməyə başladı. Gürcüstan səfərinə çıxdı.

1795-ci ildə imperator qərar

lardan keçirmişdi. O, mayın 3-də Dərbəndin cənub tərəfində görünürdü. Şimal tərəfində və Şeyxəli xanın tikdirdiyi böyük bürc hücumla alındı. Burada dərbəndlilərdən bir çoxu öldürüldü və yerdə qalanları qaçdılar.

Ertəsi gün iki tərəfdən şəhərə top, tufəng gülləsi və qumbaralar yağmağa başladı. Dərbənd əhalisi müqavimət göstərə bilməyib, Xızır bəy Hacı bəy oğlu Qorçunu camaat tərəfindən vəkil göndərdilər. O da aman istəmək üçün generalın hüzuruna gəldi, xahişi qəbul olundu. Qraf Zubov, Şeyxəli xanı Dərbənd və Qubanin ayan və mötəbər adamları ilə hüzuruna çağırdı. O, bir neçə nəfərlə gəlib orduda saxlandı. 6 gündən sonra Fətəli xanın qızı Pəriçahan xanım Dərbənd və Qubanin müvəqqəti hakimi təyin edildi. Xızır bəyin təhriki ilə Dərbəndin mötəbər adamlarından 10 nəfəri Həştərxana göndərildi. General Sobolev Dərbəndi mühafizə etməyə təyin edildi. Qraf Zubov özü isə Qubaya yola düşdü. Quba şəhərinin yarımğaclarında, Təpələr adlı yerdə üç gün dayanıb Şabrana gəldi.

Bir gün səfər zamanı Pire Xəlil çölündə Şeyxəli xan at çapmaq bəhanəsi ilə qoşunun içindən çıxıb qaçdı. Bu əhvalatdan sonra Quba şəhərində həyacan əmələ gəldi. Xanın köçü və ailəsi Buduq mahalın-

toricə II Yekaterina vəfat etdi. Oğlu I Pavel rus sultanəti taxtında oturdu. Qafqazdakı rus ordusuna geri qayıtmaq əmri verdi.

1797-ci ilin baharında vəzifədən kənar edilmiş olan Qraf Zubov, Qacar taxtına keçmək arzusu ilə, bu səfərində onunla yoldaşlıq edən Murtazaqulu xan Qacar ilə bərabər, Bakıdan gəmi ilə Həştərxana getdi. General Bulqakov bütün qoşunu ilə Kizlyara hərəkət etdi. Pəriçahan xanım həmin il atası Məhəmməd şamxalın ölümü münasibətilə onun yerinə şamxallığa keçmiş olan Mehdi bəyə arə getdi. Fətəli xan sülaləsinin əsrlər boyu toplanmış olduğu bütün malları və qiymətli şeylərini özü ilə apardı, sair vərasələri bundan məhrum etdi. Bacısı Çimnaz xanım da, Şeyxəli xandan icazəsiz Rüstəm qadının oğlu Abdulla bəyə verdi. Həsən ağa Qaytağa getdi. Rüstəm xan üsmi lisi əmirləri xanadanından olan onun anası Hürzad xanımı aldı.

Digər tərəfdən Şeyxəli xan 1799-cu ildə Salyandan qayıdandan sonra Dərbənddə bərk xəstələndi. Qazikumuklu surxay xan bu hadisədən istifadə edərək, bir gecə gizlincə öz oğlu Nuh bəyi Həsən xanadı ilə göndərüb Quba qalasını aldı. Özü də qoşunu ilə Qubanin Qul-ları kəndində oturub, ay yarım hökmranlıq etdi. Şeyxəli xan xan şamxaldan, Aqquşa və Qoysboy mahallarından 10.000 nəfər kömək aldı. Surxayı Qubadan çıxardıqdan sonra Kürə üzərinə üzərinə yürüdü. Şiddətli müharibə oldu. Surxay xan məğlub edildi, o nahiyyə də Çıraq kəndinə qədər tamamilə qarət olundu. Şeyxəli xan xan 8000 nəfər əsgərinin məsarifini Quba maliyyatından verib, qalan 2000 nəfər əsgərinin Dərbəndə getirdi ki, onların məaşlarını da oranın mədaxilindən ödəsin.

Qubadakı kimi olan iki günlük qonaqlıq dərbəndlilərin ümumi iğtişəşlərinə səbəb oldu. Xalq Şeyxəli xanın eys və işrət düşkünlüyündən narazı idi. O, çıxılmaz bir vəziyyətə düşdü. Axırda Şeyxəli xanın görüşünə gəlmiş olan bakılı II Mirzə Məhəmməd xan dərbəndlilərin yığıncağına gedib Quba əsgərlərini buradan çıxarmaq vədi ilə onları sakit etdi. Şeyxəli xan bu məsələdən inciyib Qubaya üz tutdu.

(ardı var)

Bundan bir zaman keçəndən sonra Şeyxəli xan, Kürə və Qazikumuk hakimi Surxay xan, süvari və piyada olaraq, 20 min qoşun hazırlayıb, rus ordusuna hücum etmək istədilər. General mühasirəni faydasız görüb, aprelin ikinci gecəsi qayıdaraq, Dərvaq çayı kənarında yerləşdi. Aprelin axırında rus ordusu komandanı qraf Zubov külli qoşunla Dərvaq çayı kənarına yetişdi. Ertəsi gün Dərbənd üzərinə hərəkət etdi. Quba və Dərbənd süvariləri şəhərin bir ağaclığında kazaklarla müharibəyə girişdilər, məğlub olub geri qayıtdılar. Şəhər darvazalarını bağlayıb, qalanı müdafiə etməyə başladılar. Tabasaran qadisi Rüstəm general-mayor Bulqakovu 10 min qoşunla Tabasaranın ortasından, Dərvaq dərəsindən və bərk meşəlik yollardan keçirmişdi...

Məhəmmədhasən xan Manaf xanın öldürülməsi münasibətilə Ali-Sərdardan incimişdi. Əhməd xanın yanına üzər üçün bir elçi göndərdi və Şirvanın alınmasına ona kömək edəcəyini vəd etdi. Əhməd xanla Məhəmmədhasən xan öz qoşunları ilə gəlib, Ağsu şəhərini iki tərəfdən

da olan Qaraburqa dağında özünə oturaq seçdi.

1795-ci ildə cəsarətli üsmi Əli bəy vəfat etdi. Mammay ləqəbilə məşhur olan Rüstəm xan ibn-Sultan ibn-Xan Məhəmməd ibn Əhməd xan üsmi əmirliyinə oturdu. Bakı xanı II Mirzə Məhəmməd xan arif və

dövləti ilə müharibəyə başladı. Qraf Zubovun baş komandası altında güclü bir qoşun göndərdi. General-mayor Sobolev, itaət edib, yanına gəlmiş olan Məhəmməd Şamxal, Rüstəm xan üsmi və Tabasaran qadisi Rüstəm ilə bərabər Dərbəndin 8 ağaclığına gəldi. Şeyxəli xan-